

*Старожилов В. В.,**здобувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРО ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ВИЩИХ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню правового становища вищих органів управління сільськогосподарськими підприємствами. Вона сконструйована шляхом аналізу правового становища вищих органів управління сільськогосподарських підприємств, що повною мірою відображають специфіку сільськогосподарського товаровиробництва, зокрема сільськогосподарських кооперативів та фермерських господарств.

Ключові слова: сільськогосподарський кооператив, загальні збори членів сільськогосподарського кооперативу, фермерське господарство, загальні збори членів фермерського господарства, правове становище.

Постановка проблеми. Процес управління будь-яким підприємством може відбуватися лише за допомогою спеціального суб'єкта, метою якого є збереження та цільове використання ресурсів, контроль за роботою виконавців та організація технологічного процесу підприємницької діяльності. Тому суб'єктом управління є особа або орган, що здійснює цілеспрямований вплив на всіх членів та учасників сільськогосподарського підприємства задля досягнення поставленої мети.

Окремі аспекти правового регулювання створення та функціонування вищих органів управління сільськогосподарськими підприємствами вже характеризувалися в юридичній науці. Проте комплексне дослідження правового становища вищих органів управління сільськогосподарськими підприємствами ще не проводилось. Усе викладене підкреслює актуальність та новизну теми запропонованої наукової статті.

Мета статті – дослідити правове становище вищих органів управління сільськогосподарськими підприємствами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на обсяг запропонованого дослідження, що обумовлений видом наукової роботи, ми зупинимося на аналізі вищих органів управління, найбільш поширених в аграрному секторі економіки України видів сільськогосподарських підприємств.

Як відомо, законодавець дає право кожному підприємству самостійно визначати свою організаційну структуру, встановлювати чисельність своїх працівників та штатний розпис.

Згідно зі ст. 65 Господарського кодексу України управління підприємством здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна й участі в управлінні трудового колективу.

Вищі органи управління сільськогосподарських підприємств розрізняють залежно від організаційно-правових форм вказаних суб'єктів господарювання.

На сьогодні в аграрному секторі України найбільш поширеними є такі організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств, що повністю відображають специфіку сільськогосподарського товаровиробництва: сільськогосподарські кооперативи та фермерські господарства.

Основними правовими засадами, на яких здійснюється управління кооперативом, є самоврядування, гласність, участь його членів у вирішенні питань діяльності кооперативу. Для дослідження правового становища вищих органів управління сільськогосподарського кооперативу необхідно, насамперед, з'ясувати повне й правильне визначення кооперативу загалом і сільськогосподарського кооперативу зокрема. Визначення кооперативу знаходимо в декількох нормативних документах. Так, згідно з визначенням XXXI конгресу Міжнародного Кооперативного Альянсу, кооператив – це автономна асоціація осіб, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування [1, с. 262]. У свою чергу, відповідно до редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 20 листопада 2012 року, № 5495-VI [2], сільськогосподарським кооперативом визнається юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які є виробниками сільськогосподарської продукції, що добровільно об'єдналися на основі членства для провадження спільної господарської та іншої діяльності, пов'язаної з виробництвом, переробкою, зберіганням, збутом, продажем продукції рослинництва, тваринництва, лісівництва чи рибництва, постачанням засобів виробництва й матеріально-технічних ресурсів членам цього кооперативу, наданням їм послуг із метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування.

Оскільки в ст. 2 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 року, № 469/97-ВР визначено, що загальні принципи, поняття та норми утворення, забезпечення функціонування, управління та ліквідації сільськогосподарського кооперативу й кооперативних об'єднань, контроль за їхньою діяльністю, права та обов'язки їхніх членів, формування майна, фондів, цін і тарифів на продукцію та послуги, а також трудові відносини в таких кооперативах та об'єднаннях регулюються Законом «Про кооперацію», то в питанні правового регулювання створення та функціонування вищих органів управління сільськогосподарського кооперативу доцільно звернутися до Закону України «Про кооперацію».

Закон України «Про кооперацію» від 10 липня 2003 року, № 1087-IV, положення якого поширюються також і на сільськогосподарські кооперативи, визначає вищим органом управління кооперативів загальні збори членів кооперативу.

До компетенції лише загальних зборів членів сільськогосподарського кооперативу належить низка повноважень, що за змістом повноважень можна умовно поділити на установчі, майнові, організаційні й контрольні. Так, до установчих повноважень загальних зборів членів названого кооперативу належать такі: затвердження статуту кооперативу та внесення до нього змін; утворення органів управління та органів контролю

за діяльністю кооперативу, інших органів кооперативу; затвердження рішення правління або голови правління про прийняття нових членів та припинення членства; прийняття рішень про реорганізацію або ліквідацію кооперативу.

Майновими є такі повноваження вищого органу управління сільськогосподарського кооперативу: затвердження порядку розподілу доходу кооперативу; визначення розмірів вступного й членського внесків та паїв; визначення розмірів, порядку формування та використання фондів кооперативу; визначення розмірів оплати праці голови правління, голови ревізійної комісії (ревізора), а також кошторису на утримання апарату органів управління та органів контролю за діяльністю кооперативу; затвердження річного звіту й балансу кооперативу; прийняття рішень щодо володіння, користування та розпорядження майном.

Серед організаційних повноважень цього органу управління сільськогосподарського кооперативу варто назвати прийняття рішень про вступ кооперативу до кооперативних об'єднань й утворення спеціальних комісій із залученням консультантів найманих працівників, а серед контрольних – заслуховування звітів органів управління й органів контролю.

Рішенням загальних зборів членів кооперативу до компетенції загальних зборів можуть належати й інші питання діяльності кооперативу.

За загальним правилом загальні збори скликаються за потребою, але не рідше одного разу на рік. На сьогодні законодавством України не передбачено інших форм проведення загальних зборів членів сільськогосподарських кооперативів, окрім «очної», хоча окремі вчені допускають можливість проведення «заочних» загальних зборів, шляхом опитування членів кооперативу [3, с. 99] або ж підписання так званих «обхідних листків» [4, с. 137]. У деяких зарубіжних країнах члени таких кооперативів можуть голосувати за дорученням або навіть поштою [5, с. 214]. Тому вивчення іноземного досвіду стосовно вказаної проблематики, на наше переконання, буде не зайвим для прийняття висновку про доцільність запровадження «заочного» голосування членами загальних зборів членів кооперативу. Уважаємо, що запровадження «заочної» форми голосування на загальних зборах є обґрунтованим, спираючись на специфіку здійснення сільськогосподарської діяльності та зайнятості членів кооперативу, наприклад, на невідкладних роботах під час посівної кампанії або ж збирання врожаю.

Стосовно аспекту з'ясування складу загальних зборів членів сільськогосподарського кооперативу зауважимо, що рішення про створення цієї юридичної особи приймається на установчих зборах засновниками кооперативу. У залежності від того, про який кооператив йдеться (виробничий чи обслуговуючий), його засновниками можуть виступати фізичні та/або юридичні особи. Оскільки кількість членів кооперативу не може бути менше трьох, то закономірним є висновок, що мінімальна кількість засновників сільськогосподарського кооперативу також має становити принаймні три особи. Абсолютно логічним є те, що засновники сільськогосподарського кооперативу після його державної реєстрації набувають статусу членів такого об'єднання та автоматично формують склад загальних зборів членів такого кооперативу.

У подальшому, після державної реєстрації кооперативу, його членами можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, юридичні особи України та іноземних держав, що діють через своїх представників, які зробили вступний внесок та пай у розмірах, визначених статутом

кооперативу, дотримуються вимог статуту й користуються правом ухвального голосу. Саме це право реалізується всіма членами кооперативу під час участі в загальних зборах його членів. Інакше кажучи, членами сільськогосподарського кооперативу (а відповідно й учасниками його загальних зборів) є як особи, які заснували кооператив, так і ті, що вступили до нього вже після створення. Водночас членами кооперативу можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, що досягли 16 років, виявили бажання та зробили вступний та пайовий внески.

Загальні збори членів кооперативу мають право вирішувати питання, якщо на них присутні більше половини його членів, а збори уповноважених – за наявності не менше двох третіх уповноважених.

Кожен член кооперативу чи уповноважений кооперативу має один голос, і це право не може бути передано іншій особі. Зокрема, право голосу поширюється як на звичайних членів, так і на асоційованих.

Рішення загальних зборів членів (зборів уповноважених) кооперативу про прийняття, внесення змін до статуту, вступ до кооперативного об'єднання або вихід з нього та про реорганізацію або ліквідацію кооперативу вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менш як 75% членів кооперативу, присутніх на загальних зборах кооперативу. Стосовно інших питань рішення приймаються простою більшістю голосів членів (уповноважених) кооперативу, присутніх на його загальних зборах (ч. 2 ст. 15 Закону України «Про кооперацію») [6].

Що стосується вищих органів управління фермерського господарства, то дослідження цього питання потребує детального аналізу норм Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 року, № 973-IV [7]. Звернімо увагу на те, що ч. 2 ст. 1 вказаного Закону розрізняє окремі види фермерських господарств, які можуть створюватися як однією особою, так і групою осіб, а також як у формі юридичної особи, так і без створення юридичної особи, а фізичною особою – підприємцем. Тому для повного та всебічного дослідження правового статусу вищих органів управління фермерського господарства варто розглянути кожен із можливих варіантів у залежності від виду фермерського господарства.

За загальним правилом Законом передбачено, що головою фермерського господарства є його засновник або інша визначена в Статуті особа. Зрозуміло, що вказаний припис, закріплений у ст. 4 Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 року, № 973-IV [7], стосується лише фермерських господарств зі статусом юридичної особи.

Проте, коли фермерське господарство, що є юридичною особою, або ж фермерське господарство без статусу юридичної особи створені однією особою, то питання про його органи управління не виникають, оскільки відсутня потреба в них як таких. Рішення в таких фермерських господарствах приймаються та виконуються однією і тією ж особою.

Фермерське господарство може бути зареєстрованим як юридична особа та мати статус сімейного фермерського господарства за умови, якщо в його підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є лише члени однієї сім'ї.

Фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується на основі діяльності фізичної особи – підприємця і має статус сімейного фермерського господарства за умови використання праці членів такого господарства, якими є власне фізична особа – підприємець та члени сім'ї.

Головою сімейного фермерського господарства може бути лише член відповідної сім'ї.

Проте вважати голову сімейного фермерського господарства вищим органом управління фермерського господарства є помилковим, так як зважаючи на повноваження, передбачені в ст. 4 Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 року, № 973-IV [7], а саме ті, що голова фермерського господарства представляє фермерське господарство перед органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями та окремими громадянами чи їх об'єднаннями відповідно до закону; а також має право укладати від імені господарства угоди та чинити інші юридично значимі дії відповідно до законодавства України. Перераховані повноваження дають змогу стверджувати, що голова є виконавчим органом із поєднанням представницьких функцій.

Отже, у фермерських господарствах, що створюються зі статусом юридичної особи та складаються з більше ніж одного члена обов'язковим є проведення загальних зборів членів. Саме ці збори виконують функції вищого органу управління.

І нарешті, законодавством передбачено можливість створення фермерського господарства, яке складається не лише із членів сім'ї але й використовує найману працю осіб за трудовим договором (контрактом). Таке фермерське господарство не прийнято вважати сімейним.

Висновки. Питання щодо органів управління таким господарством не є врегульованими в законодавстві і також потребують аналізу за аналогією із сімейними фермерськими господарствами. Таким чином, із вищевикладеного можна зробити висновок, що вищим органом управління фермерського господарства слід вважати загальні збори членів фермерського господарства за винятком тих господарств, що складаються з однієї особи. Створення та функціонування таких зборів та обрання голови зі складу членів має визначатися відповідно до статуту фермерського господарства. Водночас до складу зборів членів фермерського господарства не входять особи, праця яких використовується за умовами трудового договору (контракту). Вони не беруть участі в управлінні діяльністю фермерського господарства та розпорядженні його майном.

Отже, вищим органом управління фермерським господарством слід вважати колегіальний орган, який формують усі члени фермерського господарства, котрим законодавством надано право ухвалювати будь-які рішення стосовно управління цим сільськогосподарським підприємством.

Перспективою подальших наукових досліджень у напрямі порушених проблем може бути використання отриманих результатів у майбутніх дослідженнях, а також характеристика особливостей правового регулювання створення та функціонування вищих органів управління сільськогосподарських кооперативів та фермерських господарств.

Література:

1. Погрібний О.О. Аграрне право України: підруч. Київ: Істина, 2007. 448 с.
2. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17 лип. 1997 р. № 469/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 39. Ст. 261.
3. Галиновская Е.А., Минина Е.Л., Панкратов И.Ф. Комментарий к Федеральному Закону «О сельскохозяйственной кооперации». Москва: ИНФРА М – НОРМА, 1997. 269 с.
4. Арльт Р. Права и обязанности членов сельскохозяйственных производственных кооперативов в ГДР: Пер. с нем. Л.П. Фоминой / под ред. М.И. Козыря. Москва: Прогресс, 1970. 448 с.
5. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу: 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Логос, 2001. 380 с.
6. Про кооперацію: Закон України від 10 лип. 2003 р. № 1087-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 5. Ст. 35.
7. Про фермерське господарство: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 973-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 45. Ст. 363.

Старожилов В. В. О правовом положении высших органов управления сельскохозяйственными предприятиями

Аннотация. Статья посвящена исследованию правового положения высших органов управления сельскохозяйственными предприятиями. Она сконструирована путем анализа правового положения высших органов управления сельскохозяйственных предприятий, в полной мере отражающих специфику сельскохозяйственного товарного производства, а именно сельскохозяйственных кооперативов и фермерских хозяйств.

Ключевые слова: сельскохозяйственный кооператив, общее собрание членов сельскохозяйственного кооператива, фермерское хозяйство, общее собрание членов фермерского хозяйства, правовое положение.

Starozhilov V. On the legal status of higher agricultural enterprises

Summary. The article is devoted to the study of the legal status of higher agricultural enterprises. It is constructed by analyzing the legal status of the higher authorities of agricultural enterprises, which fully reflect the specifics of agricultural commodity production, namely: agricultural cooperatives and farms.

Key words: agricultural cooperative, general meeting of members of agricultural cooperative, farm, general meeting of farmers, legal regulation.